

СТОРІНКИ З МИНУЛОГО

Вересень
2023 р.

видання дрогобицьких краєзнавців Число 9(17)

ПАМ'ЯТНИЙ КАМІНЬ ГРЮНВАЛЬДУ

Пам'ятний камінь Грюнвальду. Поштова листівка.
Видавництво Л. Розеншайна в Дрогобичі, 1913 р.

За австрійських часів у Дрогобичі були споруджені два монументи, присвячені перемозі над загарбниками – пам'ятний камінь Грюнвальду (1910) з нагоди 500-річчя Грюнвальдської битви та «Лицар в збруї» (1916) з нагоди першої річниці визволення міста і повіту від російських окупантів під час Першої світової війни (1914 – 1918)¹. Перший демонтований за радянських часів, у 1950-их роках, другий – у 1919 році. Те, що вони до сьогодні не відновлені (а спроби були), характеризує нас, на жаль, не з кращого боку.

На пам'ятній таблиці Грюнвальдського пам'ятника був напис польською мовою: «В річницю розгрому хрестоносства під Грюнвальдом. Переможець і фундаторів костела². Поляки землі дрогобицької. 1410 – 1910».

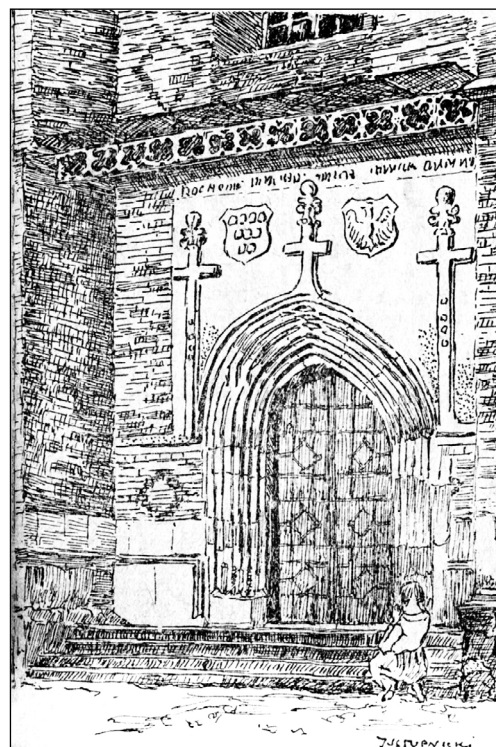
Грюнвальдська битва відбулася в 1410 р. у Пруссії, поблизу сіл Грюнвальд і Таненберг між німецьким орденом хрестоносців, метою якого було захоплення польсько-литовських земель та об'єднанням військом, до складу якого вхо-

дили поляки, українці, литовці, білоруси, чехи. Між двома сторонами мали місце ще й релігійні суперечності. Битва закінчилася повним розгромом хрестоносців.

Польський історик Ян Длугош (1415 – 1480), який свого часу спілкувався з учасниками тієї битви, говорить про вісім хоругв із західноукраїнських земель: Львівської, Холмської, Перемишльської, Галицької, Волинської та трьох – з Подільської. З цього можна зробити висновок, що роль галичан і тій жорстокій битві була далеко не останньою, можливо переломною.

«Брали участь у тій боротьбі русини з нашого краю, з нинішньої Галичини, а саме з землі Львівської, боролися під знаменем жовтого лева, на скалу вступаючого, на синьому тлі. З землі Перемишльської – під знаменем жовтого двоголового орла також на синьому тлі, з землі Галицької – з галкою на хоругвах, з Поділля – зі знаменем сонця, з Холмщини – зі знаменем медведя» (Свистун Ф. Грюнвальдський бой. – Львів. В-во тов. ім. М. Качковського, 1910, С. 11).

У 2010 р., з нагоди 600-річчя битви, мала місце спроба відновити цей монумент, однак вона, на жаль, так і не була втілена в життя. Ініціатива та фінансування походили з боку польської громади нашого міста і треба віддати їй належне. Поляки

Брама Яна Менжика – перший пам'ятник Грюнвальдській битві. Худ. Я. Ступницький.

¹ Про дрогобицького «Лицаря в збруї» див. «Сторінки з минулого», травень 2023 р.

² Йдеться про польського короля Володислава Ягайла (1386 – 1434).

виявили бажання вшанувати пам'ять про своїх героїв, а ми дозволили жменці крикунів-невігласів, які не знають, що таке патріотизм і далекі від історії свого краю, завадити відновленню пам'ятника. Це характеризує нас не з кращого боку і висновки робити нам.

Варто зазначити, що Дрогобич – єдине місто, де можна побачити пам'ятник Грюнвальдській битві, споруджений ще у ті часи. Це «мурована бічна брама парафіяльного костелу в Дрогобичі, збудована коштом Яна Менжика, учасника боїв короля Володислава Ягайла і першого дрогобицького війта. У 1791 р. зазнала певних змін. Два мечі хрестоносців перероблено на хрести і додано третій – малий, подібного вигляду. Герб Менжика замінено на міський.

Ця брама – єдиний у Польщі³ грюнвальдський пам'ятник, збудований за життя короля Володислава Ягайла» [Mściwujewski M. Z dziejów Drohobycza, część II. – Drohobycz, 1935. – S. 108].

Сьогодні про битву під Грюнвальдом нагадує ще й скромна пам'ятна табличка біля костелу ап. Варфоломея та Діви Марії із написами українською та англійською мовами: «На цьому місці був споруджений пам'ятник Грюнвальдській битві, як пам'ять про дрогобичан, які брали участь у тій битві».

Володимир Садовий

³ Галичина до 1939 р. входила до складу Польщі.

25 ЦІКАВИХ ФАКТІВ ПРО ДРОГОБИЧ

У туриста часто виникає одне запитання: «Чим же Дрогобич такий цікавий і що робить його особливим?». Отож...

1. Це місто, в якому народився Юрій Дрогобич – перший український доктор медицини та перший український автор друкованого твору (латинською мовою). Один із вчителів Миколи Коперника.
2. Це місто, яке вперше у Європі освітлювалося нафтовими ліхтарями.
3. Це місто, яке було у свій час четвертим найбільшим містом (після Кракова, Львова та Коломиї), а в кінці XIX ст. – третім (після Львова та Кракова) найбагатшим містом Галичини.
4. Це місто, де на поч. XIX ст. вперше в регіоні починається санаторне лікування. Згодом цей процес оздоровлення «перекочував» до Трускавця.
5. Це місто, де встановили перший пам'ятник Грюнвальдській битві.
6. Це місто, в якому від часів середньовіччя до наших днів діє найстаріший солеварний завод у Східній Європі. Його називають постійно діючим найстарішим підприємством України.
7. Це місто, в якому знаходяться дві з семи унікальних і найгарніших дерев'яних церков в Україні.
8. Це місто, в якому знаходиться найбільша синагога в географічному проміжку від Варшави до Києва.
9. Це місто, в якому в кінці XVIII ст. відкрито одну з перших українських гімназій на Галичині.
10. Це місто, де мешкав і навчався перший український греко-католицький єпископ в США Сотер Ортинський.
11. Це місто, де побудували перший в Україні пам'ятник «помаранчевій революції» – Колону Свободи (відкрито 22 листопада 2005).

12. Це місто, в якому народилася одна з перших голлівудських актрис з території України – Елізабет Бергнер, номінантка на премію «Оскар», натхненниця Марлен Дітріх.
13. Це місто, де побудували найбільший «Polmin» (Паньстову фабрику олив мінеральних), а також найперший нафтопереробний завод (1863) у Європі. Нинішній Дрогобицький нафтопереробний завод – ПАТ НПК «Галичина» є найстарішим підприємством у галузі з промислової переробки нафти в цілій Україні.
14. Це перше місто в Україні, де підняли український національний прапор перед розвалом СРСР – 2 квітня 1990 року.
15. Це місто, в якому було побудовано найбільшу швейну фабрику в СРСР – «Зоря».
16. Це місто, де встановлено рекорд з найдовшої гаївки України з 5583 чоловік (2012). Фактично, це і найдовша гаївка світу.
17. Це місто, де у 2011 році створили найдовший у Східній Європі канат зі шкарпеток – 450 м.

Колаж видів Дрогобича. Поштова листівка. Видавництво А. Кляйна, м. Краків, 1908 р.

18. Це місто, яке входить, згідно з дослідженням аналітичного центру Universitas 2011 року, до списку 22 найкращих міст України за якістю життя!
 19. Це місто, де відкрито перший пам'ятник молодому Тарасові Шевченку за Незалежної України, а інші стверджують, що це перший постамент Кобзарю на початку Незалежності.
 20. Це місто, де у 1994 р. була створена перша в Галичині галерея сучасного мистецтва – «Г'арт».
 21. Це місто, де народилася найбагатша людина з території України, мільярдер Віктор Вексельберг.
 22. Це місто, де народилася легендарна та славнозвісна «Дрогобицька ковбаса».
 23. Це місто, де знаходиться другий найстаріший готичний костел Східної Галичини.
 24. Це місто, де знаходиться одна з п'яти найгарніших та найвищих ратуш Західної України.
 25. Це місто, уславлене в творчості Івана Франка.
- Дрогобич – це місто, яке кожному треба побачити...
- Олег Стецюк**

УКРАЇНЦІ В СОРБОНІ

(мовою оригіналу)

В центрі «Карт'є Лятен», поруч з Пантеоном у стародавній бібліотеці Женеви ось уже кілька часу, як відкрилася вистава, присвячена життю парижських студентів на протязі 8 століть. Перед глядачами проходить низка рідких книг, рукописів, гравюр, плянів, мап і т. и., які дають наочно уяву того, чим було студентське життя в минулому.

Українець, який попадає на виставу, не може не згадати, що в числі студентів середньовічної Сорбони було немало Українців, про що свідчать архіви й рукописи хоч би цієї самої бібліотеки Женеви, не кажучи про інші джерела.

Сорбона в середні віки не була, як сьогодні, зібранням різних факультетів, а виключно школою богослов'я, куди приходили вчитися з усіх країн тодішньої Європи. Кожда дійсно освічена людина мусіла мати в своїм науковій стажі один або два семестри Сорбони, не кажучи вже про високу на ті часи честь бути доктором Сорбони.

І ось під 1389 роком ми зустрічаємо в Сорбоні якогось Thesbalo Guibarbhone з Києва, ім'я якого, як видно, зовсім перероблене на західний манер. В 1397 р. в Сорбоні вчився Герман Білевич «ліценціант мов і бакалавр по походженню з руської нації з Києва», а в 1391 р. якийсь «Іван з Рутенії» подавав петицію до ректора, прохаючи бути допущеним до магістратури. Цього самого Івана ми зустрічаємо 22 роки раніш в 1369 р. студентом теології. Як видно, наука пішла йому в користь! В 1419 р. знаходимо Українця Самойла Лінкевича, а в 1463 р. мали бурсу два доктори Українці – Бенедикт Сервінус та Іван Тінкевич з Києва, а в 1567 р. вже заматрикульований студент «Адріанус Загорікус руської нації з України».

Присутність такої кількості студентів-українців і зясовує, певно, що в старих писаних каталогах Сорбонської книгозбірні XVI віку ми

знаходимо ряд друкованих праць про «Україніку».

Але найцікавішою пам'яткою перебування українських студентів на березі Сени є, без сумніву, **рукописна українська граматики на латинській мові, що нині переховується в Національній Бібліотеці.**

Автором цієї граматики був Іван Усевич, або Ужевич з Києва, який підписався «студентом з теології Славної Академії Парижської». Написав наш земляк свою граматику в 1643 р. і вона являється цікавою філільогічною пам'яткою, яку варта було би вже видати. За триста років свого існування ця граматики цілком заслужила свого видання.

Рукопис Усевича чи Ужевича (72 сторінки в четверту частину аркуша) належала спочатку до бібліотеки Сорбони – Альма Матері автора, а потім в 60 роках XVII століття Кольбер, що збирав різні рідкі рукописи, якимось дістав і цей рукопис до своєї книгозбірні, в каталозі якої вона й значилась як раритет. Звідти вона попала в Національну Бібліотеку, де знаходиться під ч. 7568 а.

У XVIII столітті південно-славянський вчений Бандурі з Рагузи оглядав граматику Усевича і навіть списав деякі уривки, що знаходяться в його коментарях, до відомого твору Константина Порфірородного – «про урядування держави». Пізніше відомий славист Копітар, оглядаючи рукопис Усевича, прийшов до переконання, що автором її був Поляк або «Русин з Польщі». В дійсності це справжня граматики тогочасної української мови, з такими наприклад зразками: *солодкій, зацний – зацнейши, добрий-лепший, най-лепший* і т. д.

Ілько Борщак

Часопис «Світ». – Львів.

15 липня 1926 р., Ч. 13-14., С. 17-18.

ДЕЩО ПРО НАШУ ГУЦУЛЬЩИНУ

(з життя Гуцульщини міжвоєнного періоду, мовою оригіналу)

Краса природи Гуцульщини, з її лісами, водами, живичним цілющим для легенів воздухом, живописність одягів і мистецька сторінка гарніша, цікавіша, як де-небудь у цілій державі спричинили великий, невиданий перед війною наплив людей. Літом Косівщина, Надвірнянщина, Делятинщина й сумежні околиці аж рояться від літників, переважно поляків, жидів.

Це могло б і повинно було вийти на користь Гуцульщині, бо ж такі речі мусіли б піднести добробут мешканців, підсилити промисл і т. д. Так є всюди інде, в інших чужих краях. Однак це не вийшло на добро Гуцульщині. Навпаки, можна сказати, виходить радше на її шкоду.

Чому?

Найважливіше тому, що Гуцульщина не була на це підготована: освітньо, організаційно, навіть економічно. Вона осталася куди позаду цілого народу. Після війни закипіла у нас праця культурно-освітня по всьому краю, – тільки Гуцульщина осталася на боці. Правда, і там ґрунтовано й відновлювано читальні «Просвіти», закладано кооперативи, і там де-не-де є «Союз Українок», але опісля не було відповідних людей, щоб цього всього доглядали. Кооперативи здебільша повпадали, або ледве животіють; жида, як давно, так і сьогодні жирують на гуцульській неорганізованості. Читальні чинні, але трапляються й опановані більшовицькими прихильниками. Так, на жаль, через темноту й незорганізованість гуцулів ніде так не панюється комунізм, як на Гуцульщині. Встелив йому дорогу давніше поширений радикальний дух, який вмовляв гуцула, що нема більшого ворога народу над попа й «пана» (інтелігента-українця). Від цього вже тільки один крок до більшовизму. Й жидівські агітатори це вміли підхопити й використати. Процеси селян-гуцулів, обжалованих за комунізм, ясно виказали у всій роботі руку косівського жида, більшовицького агента.

Спитаєте, чому ж на Гуцульщині не роз-

винено як слід здорової організаційної роботи? Чому не діють там, як усюди, наші організації?

Причини різні: головне, важкий до обслуження терен. Кожна поїздка забирає немало часу, труду й кошту. Не можна так, як деінде, полагодити справу за одне пополудне, та ще й зібрати кілька сіл докупити. В горах трудно й з одного села мешканців зібрати на нараду чи реферат. До такої роботи треба було б мати окремих інструкторів, інструкторок, а на це населення назагал і замало свідоме і забідне.

Крім цього, ніде правди діти, й громадянство Косівщини, яке передусім покликане до того, щоб вести перед у цій праці, замало виказало енергій і... згоди. Наче б якийсь фатум завис над Косівщиною, що не годна подати собі руки до такого важного діла, як організація й освіта найкращої частини наших земель.

Які наслідки цього? Такі, що населення гір під ніяким оглядом не підготоване до того, що в горах діється. Господарсько не має майже ніякої користи з напливу гостей. Чужі підприємчіві люди викупувають найкращі парцели по селах, а гуцули усуваються в кути. Не тільки Косів та інші гірські містечка, але й села мають десятки віль, пансіонів, готелів, а все, або майже все в чужих руках. У гуцульську хату заїде тільки бідніша родина, що сама собі варить і все робить, а знана річ, що тільки «пансіон», харчування гостей дає найбільшу користь. По чужих пансіонах, готелях – чужа управа, чужа прислуга. Тому, що гуцулки не вміють плекати городовини, бульби, овочів, курей і т. п. – це все привозять у гори чужі перекупки, чужі підприємці. Навіть набіл: молоко, масло, бриндзю часто не вміє гуцулка-господиня так гарно, чистенько, гігієнічно приладити, щоб управи пансіонів від них купували.

Домашній мистецький промисл назагал використовують хитрі чужі люди й реклямують, як свій, або жида закуповують від гуцулів наперед за малі гроші різні вироби, а опісля торгують цим на велику скалю. Приміром, у Космачі за тканина килима для жида заробить гуцулка за цілий місяць праці ледве 10 злотих, що на днину дає по 30 сотиків (на своєму харчі), себто по яких 6 центів американських денно.

Що ж гуцул має з того напливу літників? За що витягне від них гроші? Хіба за дерево на опал, за яку підводу й то рідко. За гриби, всякі ягоди, ще трохи за набіл, десть хтось продасть яку різьбу, чи килимчика, дехто винайме «панам» хату. Морально це дуже зле відбивається на народові. Щоб щось заробити, гуцул часто гнеться перед чужим чоловіком, забігає ласки, змінюючи свою мову, слухає поради неприхильних нам елементів. Буває й таке, що найдуться одиниці, які стають вороже проти своїх найкращих робітників, супроти своїх організацій... Сумною славою запи-

Обхід гуцулів. Поштова листівка.

Накладом Я. Орендштейна. Коломия, 1910-ті рр.

Гуцули. Поштова листівка.
Видавництво Й. Глоса, 1920-1930-ті рр.

салися опановані комунізмом читальні кругом Косова й понижаючи національну гідність вчинки одиниць по інших селах.

Додайте до цього найменше знання основ гігієни, панівні, як ніде інде, забобони, поширений по всій Гуцульщині сифіліс – і тоді бодай приблизно уявите собі дійсний стан нинішньої Гуцульщини.

Чи нема ясніших сторінок, чи нема де гарнішої організаційної роботи? Чи нема свідомих, охочих до праці одиниць, гарно діючих читалень, «Союзів Українок», кооператив?

Є, безперечно, є. Але цього ще дуже замало. Та про те, що є, а що безумовно треба, щоб було, поговоримо в черговому числі «Ж. Д.»

О. Кисілевська

Часопис «Жіноча доля». – Коломия.
15 березня 1937 р., Ч. 8, С. 5-6.

ДАВНІ ПОДРУЖНІ ЗВИЧАЇ НА УКРАЇНІ (мовою оригіналу)

Настали мясниці.

Молодіж бавиться, ті, що мають побиратися, несуть на заповіді, а там – і весілля справляють. Його хід усім більш-менш відомий, але воно цікаво буде дізнатись, як давніше бувало, які в нас давно водилися звичаї. Бо ж тих звичаїв або зовсім нема або залишилися по них тільки сліди, тай то ті звичаї мало, а то й зовсім незрозумілі.

*

У наших поганських іще пращурів були два способи добути собі дружину, і вони геть чисто зберігалися аж до початків християнства на Україні. Одні с и л о ю брали собі відданицю в її батьків, часто, мабуть, за її згодою, другі ж давали за неї в и к у п батькам, чи цілому родові.

Про це є найстарша згадка в київській літописі. Там літописець хвалить племя полян (на Київщині) за добрий звичай одружитися за викупом при добровільній умові з родиною молодої, і ганить деревлян (на східній Волині) та сіверян (на Лівобережжі, над Доном) за те, що вони весіль не знають, що тільки сходяться селами на спільні грища-забави і при цьому «умикають», себто викрадають дівчат, з якою котрий умовився.

Котрий із цих двох способів одруження старший, тепер уже дійти не можна. Та коли наші предки прийняли християнство, Церква осудила викрадання дівчат, тоді вже всі мали платити батькам викуп за дочок. У «Руській Правді» князь Ярослав Мудрий назначив був навіть кару за викрадіж: за викрадену дочку багатого боярина треба було заплатити п'ять

гривень золота батькам і єпископові, бідніших бояр – по одній гривні золота, за дочку простих людей по одній гривні срібла. Та все ж нарід не покидав своїх прадідніх весільних звичаїв, і ще в теперішніх весільних обрядах полишилося багато давніх різних звичаїв.

Дуже цікаво було б знати тепер різні весільні обряди з тих найдавніших, іще княжих часів. Та повного їх опису не збереглося. Тільки з порозсіваних нятків по наших найстарших історичних джерелах можемо деякі з них схопити.

Починалося весілля умовою з батьками. Після того дівчина подавала женихові руку («заручини»), висловлюючи цим свою згоду на перехід з-під влади батька до влади чоловіка. Під час весілля молодій закривали голову переміткою, вводили її в хату молодого й обводили кругом печі або стола. Молодих посипали збіжжям, щоб приворожити їм багатство і плодючість (прастарий хліборобський звичай!), і, нарешті, вели їх у комору, на весільну постіль. Там молодода мусіла роззувати молодого, і цей звичай водився навіть у князів. Згадка про нього збереглася в київській літописі під 980 р., коли Рогніда, дочка полоцького князя Рогволода, не хотіла стати дружиною Володимира Великого, бо він убив її батька, й заявила: «не хочу роззути робочича, але Ярополка хочу!»¹.

Та це лише ті найголовніші частини українського весілля зперед більш ніж тисяча років. Поміж цими головними частинами було ще,

¹ Матір'ю Володимира Великого була Святославова ключниця Малуша. Ярополк, найстарший брат Володимира, був нареченим Рогніди.

«Свати». Образок М. Пимоненка.

ясна річ, дуже багато інших, дрібніших звичаїв, але про них ми не зможемо вже, мабуть, ніколи дізнатися чогось певного. Відомо лише, що вже тоді пекли коровай, що весілля було з музикою, «з бубнами, сопілками і з багатьма чортівськими чудасіями», як про це читаємо в одному рукописі з XII–XIII. ст.

Тоді, за поганських часів, панувало в нас ще багатоженство, був звичай браги собі дві, а то й більше жінок, залежно від того, як хто був заможний. Отак, нпр., Володимир Великий, ще як був поганином, мав аж п'ять жінок. Та коли завели в нас християнство, Церква заборонила мати більше ніж одну жінку, а «Устав» Ярослава Мудрого про церковні суди накладав 40 гривень кари на такого, що «дві жінки волить».

З християнством прийшли до нас і церковні шлюби. Та спершу їх брали тільки князі та бояри, простіші люди відбували собі, старим звичаєм, тільки весілля з народними обрядами. Мабуть, і духовенство не вимагало тоді церковного вінчання. Ось, наприклад, київський митрополит Іван IV з половини XII ст. писав у своєму «Церковному Правилі» про те, як у простих людей «не буває ні благословення, ні вінчання, бо вінчатися тільки боярам і князям, а прості люди беруть собі жінки з танцями, музиками і плесканням у долоні». Сто років пізніше писав про те саме й митрополит Максим.

І з пізніших записів виходить, що вінчання вважали в нас загально лише за церковний обряд, який без весілля, із його старовинними народними обрядами, не мав властиво правового значіння, то й без нього часто обходилися. У другій половині XVI ст. водилося на Поділлі таке, що як хто хотів женитися, повідомляв про це віта, платив три гривни «поємщини» і на цьому вся «урядова» частина весілля кінчалася. А змовини, заручини, весілля – все це відбувалося так, як це було ще за дідів та прадідів. І жили без вінчання не тільки прості люди, але було

це іноді й серед панства. Ось, наприклад, князь Станислав Воронецький жив так кілька років із Мариною Гулевичівною, але його подружжя сам уряд уважав законним, він називав Гулевичівну княгинею Воронецькою.

Де далі, то все дужче духовенство почало вимагати, щоб усі брали церковний шлюб, і триста років тому київський митрополит Ісая наказав відлучати від Церкви тих, що жили невинчані. Та робили це з простішими людьми, знатніших духовенство боялося займати. Та на них був інший спосіб. Литовський Статут, який почав обов'язувати на Україні після «Руської Правди», визнавав законним тільки церковний шлюб і не признавав дітям невинчаного подружжя таких прав, як дітям вінчаних батьків. Тимто доводилося батькам брати церковний шлюб на те, щоб забезпечити дітям своїм усі права на спадщину. А так, то ще дуже довго, бо аж до XVIII ст. включно не тільки прості люди, але й тодішнє панство, а навіть православне духовенство не надавало церковному шлюбові такої ваги, яку він має тепер.

І ще одна цікава річ. Церковне вінчання не йшло тоді впарі з весіллям. Можна було взяти шлюб, а весілля справляти щойно за рік, чи за два. Що так воно часто бувало, головно в заможніших, на це маємо в тодішніх документах багато доказів і для прикладу наведемо один із них.

На Волині жила за козацьких часів багата й побожна родина Стрибелів. Дня 21 грудня 1634 року зіхалося до Стрибелів багато знатних гостей на родинне свято, на «змовини» дочки їх Катерини з Іваном Ярмолинським, сином дуже поважаної й побожної пані Раїни Ярмолинської (своїм коштом оснувала й вивівувала підгаєцький монастир). На змовини прибули й духовні особи високого стану: сам київський митрополит Петро Могила та овруцький² архимандрит Филон Кизаревич. Після змовин, коли устійнили висоту посагу, що його мали дати батьки відданиці, та висоту віна і привінку для жениха, митрополит звінчав молодих. Коли вернулися з церкви до хати, зараз списали шлюбну умову чи «інтерцизу», як її тоді називали. Там було таке:

1. Весілля має відбутися в першу неділю по Зелених Святах 1637 р., себто аж півтретя року після шлюбу, а до того часу молодий мав подбати, щоб його мати виділила його частку з батьківщини, щоб було йому з чого записати віно «панні Катерині, пришлій, дасть Пан Бог, малжонці своїй».

2. До того часу молода буде жити, як і перше, у своєї матері.

3. Повінчані молоді повинні додержати собі до того часу «слово віри», а котре його зломить,

² Овруч – повітове місто на східній Волині, на північ від Коростеня.

мусить заплатити 10.000 злотих та покрити всі шкоди й видатки.

З цієї умови виходить, що хоч сам митрополит вінчав молодих, та вони не стали ще подружжям. Молода названа в умові далі «панною» й тільки «*пришлою, дасть Пан Бог, малжонкою*», весілля мало бути аж за півтретя року, вона живе далі у своїх батьків, а тільки зобов'язана до вірності. Коли б котре не додержало «слова», мало заплатити другому відшкодування, але ж після того могло знов шукати собі пари. Бо ж хоч їх і звінчали, то весілля ще не було, а сам шлюб нікого не вязав. Такий погляд на вартість шлюбу та весілля панував на Україні за весь час козаччини.

І часто траплялося, що після вінчання, так само, як і після змовин чи заручин, молоді розходилися, заплативши тільки умовлену заруку, бо хоч вінчання й було в церкві, та не було це весілля, нової пари не зв'язали ще поміж собою обряди, освячені тисячлітніми, а то й куди старшими звичаями.

Ukrainische Volksidylle 1915.
Husulenfrauen befragen die Kartenschlägerin über das
Schicksal ihrer im Felde stehenden Männer.

Українська народна ідилія 1915.
Гуцульські жінки питають ворожку про судьбу
своїх у війні знаходячихся чоловіків.

Українська народна ідилія, 1915 р. «Гуцульські жінки питають ворожку про судьбу своїх у війні знаходячихся мужів».

Поштова листівка. Українське видавництво. Буковина.

Період Першої світової війни. (1914 - 1918).

І ще одне цікаве. В тих часах була б велика ганьба, коли б молоді по церковному шлюбі почали були жити як чоловік із жінкою, не відгулявши весілля. З другого боку, не було б у тому нічого ганебного, коли б молоді почали жити подружнім життям після весілля, не бравши зовсім церковного шлюбу.

Українське духовенство спершу якось не виступало проти того звичаю, що весілля відбувалося не разом із церковним шлюбом. Це видно і з наведеної умови, підписаної самим митрополитом. А що після шлюбу зараз не танцювали, то молодих вінчали і в петрівку, і в спасівку, і в пилипівку, тільки в великий піст не вінчали; весілля ж відбувалося у мясниці, звичайно в неділю.

Наш історик Микола Костомарів знайшов старий документ про те, як у 1676. р. чернігівський єпископ дозволив козакові Многопіняжному звінчатися в петрівку з Ганною Кусівною і твердо наказав старому Кусові зараз по шлюбі взяти дочку за руку й відвести її додому, а весілля справити аж тоді, коли молодий вернеться з походу. Так і зробили: молоду з церкви батько повів додому, молодий пішов на обід до полковника, а по обіді козацтво рушило в похід.

І щойно після злуки України з Москвою російський церковний найвищий уряд, т. зв. Синод, почав заводити новий лад і 1774 р. видав наказ, щоб зараз-таки в церкві після вінчання вимагати від молодих заяви, що вони вже вважають себе справжнім, законним подружжям та що житимуть відтепер в одній хаті як чоловік і жінка. Хто жив після шлюбу окремо, тих карали як за чужоложство.

Люди спершу відказували на те, що, мовляв, їх примушують робити «нечесно», й робили по-старому. Та спроквола старі звичаї таки змінялися, й весілля вже на такий довгий час після шлюбу не відкладали. Тільки подекуди, напр., у Харківщині, ще у 70-их рр. минулого століття бували рідкі випадки, що весілля відбувалося в рік після вінчання, а в одному з київських часописів був у 1900 р. допис із Чернігівщини, що там іще й досі весілля буває не раз кілька днів, а то й кілька тижнів після шлюбу.

★

Згадаємо ще про один дивний звичай, що торкався колись одруження, а тепер уже зовсім зник. Коли злочинця, засудженого на смерть, привели було на катівський поміст, щоб виконати присуд, то його могла спасти від смерті дівчина, заявивши прилюдно, що хоче взяти з ним шлюб. Про це сто років тому оповідав старий запорожець Корж таке:

У місті Самарі вели козака на смерть. Враз цій процесії вийшла назустріч дівчина, але так заслонила хусткою обличчя, що зовсім не видно було, яка вона з себе. Підступила до козака тай каже голосно:

